

toga, da i Lorenz smatra nuždanim vriednostno presudjivanje. Pa kakva mjerila, kakvu etiku preporuča on? Čujmo.

„Pitanje o etičnih presudah nije doduše nijedan od znatnijih povjestničara mimoišao, ali do jasna riešenja pojma i zadaće povjestna pisanja u tom pogledu, nije se do danas nipošto došlo. Neko štovanje tako zvanih éudorednih načela traži se kao glavni momenat u historiografiji; ali u pitanju: kakovom éudorednosti, kakvim li etičkim mjerilom imao bi se povjestničar služiti — vladala je dakako podpuna tama. Zar da Kant-Schlosserov kategorični imperativ zamienimo kršćanskom moralkom ili Aristotelovom etikom? Što se pako uporebe tiče, to nije razlika osobita, da li mjerila uzmemo iz ove ili one filozofije. Tu stojimo dakle pred velikim jazom u zakonih povjestnoga znanja. Mi tražimo éudoredno presudjivanje, te se poput jegulje izvinemo, kad bi imali reći, što je za pravo to presudjivanje éudoredno. U takovih okolnostih, gdje se mjerila vriednosti ustanovila nisu, čudno je zaista, da se je sve uzvrpoljilo bilo, kadno je Buckle izjavio bio, da on na stanovištu povjestnom ne može u obzir uzeti éudorednoga faktora, pošto je taj u obće konstantan, pa po tom i neprotumačiv. Droysen nije pobiedio Bucklea. Staro pitanje o slobodnoj volji nije s pitanjem presude nikako u nuždnom savezu, već dolazi tekar u drugom i trećem redu u poviesti na obzir. Netko može stanoviti povjestni čin veoma vriednim držati, a pri tom niekati slobodnu volju jednako kao onaj, koji je podpunim indeterministom“.¹⁷

S razlogom smo u Lorenzu nazrevali protivnika. On doduše nigdje ne spominje etike Herbartove, ne spominje je baš ni slovom: kao da mu je posvema nepoznata; ali on je u načelu proti uporabi etike na poviest: pošto „medju mjerili — uzeli ih iz ove ili one filozofije — nema osobite razlike“.